

Kosmas: Chronica Boemorum (Kronika česká)

(asi 1119 – 1125)

(1) Po vylití potopy a po změnění lidí, kteří se zlým úmyslem stavěli věž, pokolení lidské, skládající se tehdy asi z dvaasedmdesáti mužů, bylo za takovou nedovolenou a nerozvážnou opovázlivost rozptýleno božskou mstou v tolik různých jazykových rodů, kolik bylo hlav mužských (...)

(4) Z nich nejstarší se jmenovala Kazi, jež Medeji z Kolchidy nic nezadala v znalosti bylin a věšteb ani Asklepiovi v lékařském umění, poněvadž často způsobila, že se Sudičky vzdaly své práce, konce nemající, a *přiměla kouzlem i osud, by její vůli se řídil.*

Proto i obyvatelé naší země, když se něco ztratí a vzdávají se naděje, že by to mohli zase dostat, mají o ní pořekadlo: „To nedovede ani Kazi navrátiti.“

Když byla k vládce vzata, jež z Cerery zrozena byla,

obyvatelé země na památku své paní velmi vysoko vztyčili mohylu, kterou jest až podnes viděti, nad břehem řeky Mže při cestě, kudy se chodí do končin kraje bechynského přes horu, jež slove Oseka.

Cti hodná byla i Tetka, co do věku byla však druhá,

žena to jemného citu, a bez muže svobodně žila.

Ta vystavěla a svým jménem nazvala hrad Tetín, polohou velmi pevný, na vrcholu strmé skály u řeky Mže. A navedla hloupý a nevzdělaný lid, aby se klaněl vílám, jež vládnu horami, lesy a stromy, a ctil je, zavedla též celou pověřenou nauku a učila modloslužebným řádům, a tak dosud mnozí vesničané jsou jako pohané: jeden ctí prameny aneb ohně, jiný se klaní hájům, stromům nebo kamenům, jiný oběti vzdává vrchům nebo pahorkům, jiný se modlí k hluchým a němým bůžkům, jež si sám udělal, a prosí je, aby ochraňovali jeho dům i jeho samého.

Třetí, věkem nejmladší, ale moudrostí nejstarší, nazývala se Libuše; ta vystavěla též hrad tehdy nejmocnější u lesa, jenž se táhne ke vsi Zbečnu, a podle svého jména jej nazvala Libušín. Byla mezi ženami přímo jedinečnou ženou, v úvaze prozřetelná, v řeči rázná, tělem cudná, v mravech ušlechtilá, nikomu nezadala v rozhodování při lidu, ke každému byla vlídná, ba spíše líbezná, ženského pohlaví ozdoba a sláva, dávajíc rozkazy prozřetelně, jako by byla mužem. Ale poněvadž nikdo není úplně blažen, žena tak znamenitá i chvály hodná – ach nešťastného osudu lidského! – byla prorokyně. A poněvadž lidu pravdivě předpovídala mnoho budoucích věcí, celý ten kmen sešel se po smrti jejího otce k obecné radě a ustanovil ji sobě za soudce.

Toho času vznikl mezi dvěma obyvateli, kteří vynikali bohatstvím i rodem a byli jaksi správci nad lidem, nemalý spor o mez sousedních polí. I pustili se do takové hádky mezi sebou, že jeden druhému vjel nehty do hustých vousů, a tupíce se hanebně nevybíravými nadávkami a luskáním pod nosem, hřmotně vejdou do dvora, s velikým hlukem předstoupí před svou paní a snažně žádají, aby spornou věc mezi nimi rozhodla po právu a spravedlnosti. Ta si zatím hověla, jak si rozpustile vedou rozmařilé ženy, když nemají muže, kterého by se bály, měkce ležíc na vysoko vystlaných vyšívaných poduškách a o loket se opírajíc jako při porodu. Když pak, jdouc stezkou spravedlnosti a na osobu lidí nehledíc, celou při mezi nimi vzniklou rozsoudila po právu, tu ten, který spor na soudě nevyhrál, přes míru se rozhněvav, **potřásl dvakrát či třikrát hlavou**, a podle svého zvyku třikrát holí o zem udeřiv a bradu slinou z plných úst poprskav, zvolá: „Toť křivda mužům nesnesitelná! Žena děravá se obírá mužskými soudy v lstivé mysli! Víme zajisté, že žena, ať stojí či na stolci sedí, málo má

rozumu, oč ho má ještě méně, když na poduškách leží? Tehdy opravdu se hodí spíše k tomu, aby se poznala s mužem, nežli aby bojovníkům vynášela nálezy. Vždyť je věc jistá, že všechny ženy mají dlouhé vlasy, ale krátký rozum. (...)"

Na to paní, svou pohanu tajíc a bolest v srdci ženským studem zastírajíc, usmála se a řekla: „Tak jest, jak díš: žena jsem, jako žena žiji, ale snad proto si myslíte, že málo mám rozumu, že vás nesoudím **metlou železnou**, a poněvadž žijete bez bázně, právem mne nedbáte. Neboť kde je bázeň, tam je i kázeň. Ale nyní je velmi zapotřebí, abyste měli správce ukrutnějšího než je žena. **Tak také holubi pohrdli kdysi bělavým luňákem**, jehož si zvolili za krále, jako vy mnou pohrdáte, a knížetem sobě učinili jestřába, mnohem ukrutnějšího, jenž vymýšleje si viny, jal se zabíjeti vinné i nevinné, a od té doby až podnes požívá holuby jestřáb. Jděte nyní domů, a koho vy si zítra vyvolíte za pána, toho si já vezmu za manžela.“ (...)

(6) Zatím byli určeni poslové, aby tomu muži přednesli vzkaz své paní a lidu. Když paní viděla, že jaksi, neznajíce cesty, váhají, pravila: „Co váháte? Jděte bez starosti, sledujte mého koně, on vás povede pravou cestou a dovede zase zpět, neboť tu cestu nejednou šlapal.“

Lichá šíří se pověst a zároveň mínění křivé,

že paní sama vždy za nočního kuropění tu bájnou cestu na koni tam konávala a před kuropěním se vracívala, tomu však

ať Žid Apella věří.“

(36) (...) Knížeti Oldřichovi se z řádného manželství pro neplodnost choti nenarodil žádný potomek, avšak z jakési ženy jménem Božena, jež byla Křesinova, měl syna neobyčejně sličného, jemuž dal jméno Břetislav. Jednoho dne totiž, vrací se skrze selskou ves z lovu, uviděl řečenou ženu, jak pere roucha u studánky, a prohlédnuv si ji od hlavy až k patě, vpil do hrudi nesmírný žár lásky. Bylat' svým vzhledem vynikající, bělejší než sníh, lesklejší než slonová kost, krásnější než safír. Kníže, poslav ihned pro ni, pojal ji v manželství; staré však manželství nerozvázal, protože toho času každý, jak se mu líbilo, směl mít dvě i tři ženy a nebylo muži hřichem unést manželku bližního ani manželce vdáti se za ženatého muže. A co se nyní přičítá k mravnosti, tp tehdy bylo k veliké hanbě, jestliže muž žil, maje dosti na jedné ženě nebo žena na jednom muži; žili totiž jako hloupá hovada, majíce manželství společná.

(59) Pamatuji se, že jsem řekl v úvodu první knihy, že tato kronika byla vydána za časů knížete Vladislava a biskupa Heřmana. Ti byli již z tohoto **slzavého údolí** osudem přeneseni v kraj bohda blaženosti, ale dějinné látky zbývá ještě hojnost. A proto

sličná rádkyně má, dej nyní, Múzo, mi radu,

mám-li tu zaraziti kotvu u břehu, či, ač dosud burácejí větry, mám rozestříti plachty k plavbě na širé moře. Vždyť ty, jež nikdy nestárneš, neustáváš mne, starce, pokoušeti k jinošským studiím, ač dobře víš, že ve mně jako v každém starci jest dětinská mysl a slabý duch. Kéž by mně, již osmdesátiletému, Bůh vrátit chtěl ta minulá léta, v nichž sis dost nahrála se mnou kdysi v Lutychu pod mistrem Frankem na trávnicích a lukách gramatiky i dialektiky! Ty, nadmíru líbezná jinochům a milá, vždy cudná, ale nikdy nezestárlá, proč na mne starce znova dorážíš? Proč otupělou mysl podněcuješ? Již mi letitý věk shýbá záda, již mi svaštělá kůže hyzdí

obličej, již prsa dýchají jako utahaný kůň, již drsný hlas sípe jako husa a chorobné stáří oslabuje mé smysly. Věru více mne těší měkký chléb a topinka nežli tvá sofismata, jež jsme kdysi, měkce léhající pod vaší peřinkou, sladce sávali z tvého něžného prsu. Ó sofismatiko trkavá, mužům logiky sama sebou žádoucí, nám však již ze zkušenosti známá, nechej starců, hoň se za jinochy sobě podobnými, bystře nadanými a v uměních všeho důvtipnými, kteří nakrmivše se nedávno při velikém stole paní filozofie rozkošnými jídly a vyčerpavše poklady celých Frank, vracejí se jako noví filozofové!

Na takové učence čeká slovní ctnost knížete Soběslava, na učence, kteří by dovedli podivuhodné jeho skutky zlatým rydlem podivuhodně ozlatiti. Těmto i já stařec vše, co neobratně blábolím, odevzdávám s prosbou, aby to bezvadně vypilovali. S dovolením jejich i všech toho čtoucích budiž mi dovoleno z mnohých

tohoto knížete činů se něčeho dotknouti písmem.

A kdo mě starce haníš, když sám jsi moudrý, poklad své učenosti vynes na světlo a tento můj neumělý spis pokládej za pouhou látku.

žena to jemného citu – podle Horatiových Satir I, 4, 8

Ceres – bohyně úrody; její dcera Proserpina byla žena vládce podsvětí, boha Plutona

potřásl dvakrát či třikrát hlavou - podle Ovidiových Metamorfóz I, 179 a II, 49

metlou železnou – Ž 2, 9

tak také holubi ... – podle Phaedra I, 31

ať Žid Apella věří – podle Horatiových Satir, I, 5, 100, ve významu „ať tomu věří nějaký lehkověrný Žid,“; zřejmě i narážka na Kosmova současníka Jakuba Apellu, úředníka, kterého Kosmas nazývá ve své kronice ďáblovým synem

kníže Vladislav – Vladislav I. (1109 – 1117, 1120 – 1122)

biskup Heřman – pražský biskup (1099/1100 – 1122)

z tohoto slzavého údolí – Ž 83, 7

Kéž by mně .. Bůh vrátit chtěl ta minulé léta – Vergilius, Aeneis VIII, 560

v Lutychu – belgické město Liege, tehdy významné centrum franské říše, kde Kosmas získal vyšší vzdělání

pod mistrem Frankem – magister Franco působil v Liege v l. 1047 – 1083, byl proslulým matematikem

gramatika - studium latiny a latinská četba

dialektika - tehdy nauka o správném myšlení

sofismata - zdánlivě správné závěry, kterým se učilo a využívalo se jich při výcviku v obratné argumentaci

sofistika - disciplína středověké logiky

kníže Soběslav – Soběslav I. (1125 – 1140)